

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis, E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana Libri XVI**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1634

12. De mensura Periodi.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70090](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70090)

quid dicitur, & concinnum nihil verat, numeros ubique habere frigidum est. Nam numerosum est in structura dictionum; numerus autem est intervallorum longorum, & brevium varietas: bene construere minus habet curam, intervallis distinguere, operosioris est apparatus, qui non est ubique necessarius. Idcirco recte præscribit M. Tullius.

Genus autem hoc orationis, neque totum assumendum est ad causas forenses, neque omnino repudiandum: si enim semper utare, cum satietatem affert, tum quale sit, etiam ab imperitis agnoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem, & fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam est, primum videndum est, quo loco, deinde quandiu retinenda sit, tum quot modis commutanda.

Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatus, ut nos in accusationis secundo de Siciliae laude, aut in senatu de Consulatu meo, aut exponenda narratio: qua plus dignitatis desiderat, quam doloris, ut in quarto accusationis, de Ennenfi Celeræ, de Segestanta Diana, de Sytacusarum situ diximus.

Sæpe etiam in amplificanda re, concessa omnium funditur numerosè, & volubiler oratio. Id nos fortasse non perfecimus, conati quidem sæpissimè sumus, quod plurimis locis perorationes nostræ voluisse nos, atque animo contendisse declarant.

Id autem tum valet, cum is qui audit, ab oratore iam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, ut infidetur, & obseruet, sed iam fauet, processumque vult, dicendique vim admirans non inquiri, quod reprehendat.

Hæc autem forma retinenda non diu est, nec dico in peroratione, quam ipse includit, sed in orationis reliquis partibus: nam cum his locis usus, quibus ostendi licere, transferenda tota dicitio est ad illa, quæ nescio cur, cum Græci κέματα & κῶλα nominant, nos non rectè incisa, & membra dicamus.

Hæc Cicero, cuius vestigia relegens Quintilianus addit quoque de suo multa.

Ubi cumque acriter erit, & instanter, pugnatiterque dicendum, membratim, cæsimque dicemus. Nam hoc in oratione plurimum valet: adeoque rebus accommodanda compositio, ut asperis, asperos etiam numeros adhiberi oporteat, & cum dicente, quæ audientem inhorrescere: Membratim plerumque nar-

rabimus, ut ipsas periodos maioribus intervallis, & velut laxioribus nodis resoluamus, exceptis, quæ non dicendi gratia, sed ornandi narrantur, ut in Verrem Proserpinæ raptus. Hæc enim levis, & fluens contextus decet. Periodus apta proœmijs maiorum causarum, ubi sollicitudine, commendatione, miseratione res eget. Item communibus locis, & in omni amplificatione: sed poscitur tum austera, si accusetur: tum fusa, si laudes. Multum & in epilogis pollet. Totum autem adhibendum est quo sit amplius compositionis genus, cum iudex non solum rem tenet, sed etiam captus est oratione, & se credit actori, & voluptate iam ducitur.

Historia non tam finitos numeros, quam orbem, contextumque desiderat. Namque omnia eius membra connexa sunt, quoniam lubrica est, ac fluit, ut homines, qui manibus invicem apprehensis, gradum firmant, continent, & continentur. Demonstrativum genus omne fusiores habet, liberioresque numeros. Iudiciale, & concionale, ut materia variatum est, sic etiam ipsa collationale verborum.

De mensura periodi.

CAPVT XII.

Ambitiosus est plerumque nimis periodorum tractus, atque in ipso, quod moderatum esse oportet, & numerosum, modum omnem, numerumque excedit, quod ne contingat prudenti ratione providendum summi Rhetores decrevere.

Demetrius quidem Phalereus libro πρῶτῃ ἰκκῆς μνησῆας eos irridet, qui eiusmodi periodos frequentes congerunt, quos ait capite, non secus ac ebrios malè consistere, auditores verò, propter affectationem naufragare τῶν τε τῶν πικρὰς περιόδους λεγόντων, οὐδ' αἱ κεφαλὰὶ βαδίσαι ἴσασιν ὡς ἐπὶ τῶν διωκμένων. οἱ δὲ ἀκούοντες τοιούτων δὴ τὸ ἐπίδανον.

Ille autem delicatus orator hunc modum statuit, ex ambitibus autem ij, qui suat minores, ex duobus membris constituuntur. Maximi verò ex quatuor. Qui quatuor membra excedunt, hi modum, atque mensuram periodi transeunt. Fiunt etiam quædam circumscriptiones, quæ tribus membris, quædam, quæ

uno (quas simplices continuationes nominamus) continentur. Quando enim membrum longitudinem, & flexum in fine habuerit, tunc unius membri ambitus efficitur, ut *Η γὰρ σαφὴς φράσις πολὺ φῶς παρέχει τὰς ἀκρόων διαβολαίς*, ubi autem multa iunguntur membra, enitendum est, ut in colon amplum, & dignitatis plenum cadat circumscriptione.

Vt verò periodus sit moderata, cautio adhibenda est, ne membris longius excurrentibus utamur, alioquin compositio immoderata, & ad intelligendum difficilis efficitur; Nam, neque ars poetica ultra hexametrum progressa est, nisi alicubi in paucis.

Atque ut redundancia orationem non deestet, sic, neque exiguitas obieiunam, & angustam nominum structuram, qualis hæc est, vita brevis, ars longa, præcepto occasio, quam ille *καταμαρτυρεῖν καὶ εὐκαλαφρότητον* vocat.

Hæc fermè nobilis sophista, qui profectò, dum maiores periodos omnes, quatuor hexametris circumscribit, videtur mihi de vestis magnitudine, aut paruitate de cernere, antequam corpus noverit. Primum concipienda est mente sententia, deinde ille periodus, ut vestis accedet. Itaque, cum quis orator versetur in illo tenui, & elimato genere dicendi, nec habet amplam rerum congeriem, mollioribus fermè numeris explet sententias, at verò, cum in rebus exaggeratis adiunctorum obuerfatur multitudo, sæpissimè extra istas delicatiorum Rhetorum ripas, vibratus orationis impetus effervescent.

Rectè dixit Xenophon *ἀφικόντο οἱ Ἕλληες ἐπὶ τῆ τηλεβοῶν ποταμῷ. οὗτος ἦ ἦν μέγας ἡ οὐ, καλὸς δέ.* Venerunt Græci ad Teleboam fluvium, hic magnæ quidem non erat, amœnus tamen. & peruertit gratiam periodi, qui ita extulit, erat quidem ille magnitudine multo inferior, at ceteros amœnitate longè antecellebat.

Peruertit, inquam: quorsum? quia pygmæo grandiores cothurnos aptare voluit, quàm pedis mensura pateretur.

At verò, si mihi non Teleboas, sed Tigris, aut Ister extra ripas effervescentis sit describendus, qui se vasto quodam impetu restagnans efferat petulantius, qui agros antea alendis frugibus mites, nunc desolatatos obruat, qui sudatos tot mensibus agricolarum labores proterat, qui segetes in culmum iam erectas,

& lato partu luxuriantes decutiat, qui botres hauriat cum suis laboribus, qui supra miserorum agrestium mapalia feratur elisus, & torrens, qui obstantes frustra moles, per nexus operum manans excindat, qui inselpulta etiam mortalium capita, & abreptos à complexu matrum paruulos communi ruina sepeliat, quis tunc me iubeat quatuor hexametris orationem circumscribere?

Prima igitur lex magnitudinis in periodo est circumscriptio sententiæ, & notionis, quæ est in mente; hæc si grauis est, & multarum rerum comitatum habet, longiores amat tractus verborum; sin contra brevis, vel modica, ut in attenuato, & mediocri genere fieri solet, puerilis est ingenij diffusius extendere.

Deinde etiam in graui genere videndum est, ne longiores illæ periodi irrepant ex affectatione, sed necessitate quâdam fluere videantur, ne multæ grandiores continuentur, ne elidant spiritum dicentis, ne ramensis, & quisquilijs, hoc est, minutis sensibus sint operata, & quasi bullatis nugis intumescant.

De artificio implende periodi.

CAPVT XIII.

Amplificandæ igitur periodi artificium plurimum confert ad eloquentiam, de quo hic pauca subiungam. Amplificatur autem periodus quinque modis.

Primo, per definitionem.

Secundo, per enumerationem.

Tertio, per interpretationem.

Quarto, per congeriem, siue incremætarum.

Quinto, per adiuncta, siue per circumstantias.

I. Per definitionem: ut pro Milone Cicero, cum posset dicere, vidimus curiam incendi. Verbum illud definiit, & ita amplificat: Vidimus templum Sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilij publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab vniuerso populo Romano concessam vni ordini, inflammari, excindi, funestari.

II. Per enumerationem partium. Ut cum esset latis dicere, omnes iugent Clodium, tamen partibus ita enumeratis exornat: Publij Clodij mortem æquo animo nemo ferre potest. Luget Senatus, moerere questus

o o

ordo